

ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИНИНГ ИЛГАРИ СУДЛАНГАН ВОЯГА ЕТМАГАНЛАР БИЛАН ИШЛАШ ФАОЛИЯТИ

*ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ ФАОЛИЯТИ
МУТАХАССИСЛИГИ*

*Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси
3-ўқув курси 310-гуруҳ курсанти
Рахимов Бобур Абдухаким ўғли*

Аннотация

Ушбу мақолада мавзусининг долзарблиги, профилактика инспекторининг илгари судланган вояга етмаганлар билан ишлаш фаолияти тушунчаси, бугунги кундаги ҳолати, профилактика инспекторларининг илгари судланган вояга етмаганлар билан ишлаш фаолиятининг ўзига хос хусусиятлари, бундан ташқари, профилактика инспекторларининг илгари судланган вояга етмаганлар билан ишлаш фаолияти амалёти таҳлили ҳамда ушбу фаолият доирасида юритиладиган процессуал ҳужжатлар, ушбу фаолиятдаги муаммо ва камчиликлар, шунингдек айрим турдаги мавжуд муаммо ва камчиликларни бартараф этиш бўйича бир қатор таклифлар келтирилган ҳамда профилактика инспекторларининг илгари судланган вояга етмаганлар билан ишлаш фаолиятининг ташкилий ҳуқуқий асослари, шунингдек юқорида кўрсатиб ўтилган жихатлардан фойдаланган ҳолда ушбу фаолиятни такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари ёритиб ўтилган.

Шартли қисқартмалар:

ИИО-ички ишлар органлари;
ТП – Таянч пункти;
МЖТК – Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс;
ЖК – Жиноят кодекси;
ЖИК – Жиноий ижроия кодекси;
ҲМҚО – Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар;
ЖТС-жамоат тартибини сақлаш;
ИИБ-ички ишлар вазирлиги;
ИИБ-ички ишлар бошқармаси.

Маколанинг мақсад ва вазифалари - Ички ишлар органлари профилктика инспекторларининг илгари судланган вояга етмаганлар билан ишлаш фаолтяти соҳасидаги муаммо ва камчилиларни ўрганиш юзасидан илмий асосланган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш ва ушбу соҳада ички ишлар органлари фаолиятида янги шакл ва усулларни қўллаш орқали унинг самарадорлигини оширишдир. Юқоридаги мақсадлардан келиб чиқиб қуйидаги вазифалар белгиланди:

-профилактика инспекторининг илгари судланган вояга етмаганлар билан ишлаш амалиётининг назарий ва ҳуқуқий асосларини ўрганиш;

- профилактика инспекторининг илгари судланган вояга етмаганлар билан ишлаш фаолиятига оид қонунчилик нормаларини қўллаш жараёни тўғрисидаги статистикасини таҳлил этиш;

- профилактика инспекторининг илгари судланган вояга етмаганлар фаолияти билан боғлиқ муаммо ва камчиликларни ўрганиш;

- профилактика инспекторининг илгари судланган вояга етмаганлар билан ишлаш жараёнида соҳавий хизмат ходимлари ва давлат органлари билан ҳамкорлигини ўрганиш.

Маколанинг объекти ва предмети - тадқиқотнинг объекти бўлиб профилактика инспекторининг илгари судланган вояга етмаганлар билан ишлаш фаолиятини такомиллаштиришга қаратилган кенг қўламли чора-тадбирлар йиғиндиси бўлиб ҳисобланади

Маколанинг предмети - профилактика инспекторининг илгари судланган вояга етмаганлар билан ишлаш фаолиятини ташкил этиш йўлидаги янгича усулларни жорий этиш муҳим устувор йўналиш бўлиб ҳисобланди. Яъни ушбу фаолиятни ташкил этишни тартибга солувчи нормалар йиғиндиси бўлиб ҳисобланади

Маколанинг усуллари - Билишнинг диалектик назариясига асосланган, илмий ишда ҳужжатларни йиғиш, қайта ишлаш, умумлаштириш, таҳлил қилиш, изоҳлашда, индиктив, тақослаш статистикаси ва бошқа умумий усуллардан фойдаланиш.

Маколанинг мавзуси бўйича адабиётлар шарҳи - тадқиқот бўйича Президентимиз Шавкат Мирзаёев ва Биринчи Президентимиз Ислоҳ Каримовнинг илмий оммабоп асарлари, ҳозирги кунда чоп этилаётган янги таҳрирдаги қонунлар, Президент томонидан чиқарилган фармон, қарор, фармойишлар ва Вазирлар Маҳкамаси томонидан чиқарилган қарорлар, Ички

ишлар вазирлиги томонидан чиқарилган буйруқ ва кўрсатмалар асосида мавзу ёритилди.

Маколанинг илмий янгилиги - ушбу тадқиқотнинг янгилиги профилактика инспекторининг илгари судланган вояга етмаганлар билан ишлаш фаолиятини такомиллаштириш бўйича ҳуқуқий асослар ўрганилиб, фаолиятни такомиллаштиришга қаратилган янги йўналишларни танланганлиги ва амалиётга тадбиқ этилиши йўналишининг белгиланганлиги тадқиқ қилинмоқда.

Илгари судланган вояга етмаган” –деб, 14 ёшдан 18 ёшгача бўлган вояга етмаганлар томонидан ўзининг ғайриҳуқуқий хаттиғҳаракатлари натижасида жиноят содир этиб судланган шахслар тушунилади.

Шундан лелиб чиқиб вояга етмаганлар томонидан содир этиладиган жиноятларнинг аксарияти бевосита вояга етмаган шахснинг тарбиявий жихатига ҳам боғлиқ. Ўсмирлар томонидан содир этиладиган жинойий хаттиғҳаракатларнинг ихтиёрий ёки бошқа таъсирлар асосида амалга оширилганлиги ўрганилганда ўсмирларнинг 56,48 фоизи жинойий ҳаракатларни ўз ихтиёри билан содир этганлигини, 10,64 фоизи тенгқурлари таъсири натижасида, 8,24 фоизи катталарнинг таъсирида 4,39 фоизи яқин қариндошлари, 11,84 фоизи илгари судланган криминал хулкли кишилар таъсири натижасида содир этилганлиги кузатилган.

Бугунги кунда вояга етмаганлар томонидан содир этилаётган жиноятлар турлари бир қанча бўлиб, Ички ишлар вазирлиги тақдим этган маълумотга кўра, вояга етмаганлар орасида, афсуски, қотиллик, оғир тан жароҳати етказиш, номусга тегиш, босқинчилик, талончилик, безорилик, ўғрилиқ, гиёҳванд моддалар истеъмол қилиш ёки сотиш билан боғлиқ оғир жиноятлар ҳам учраб туради. Статистикага кўра, республикада вояга етмаганлар томонидан содир этилган жиноятлар сони 2021 йилда 938 тани, 2020 йилда 739 тани, 2022 йилнинг биринчи ярмида 338 тани ташкил этган. Таҳлилларга кўра, қотиллик жиноятлари учун ҳукм қилинганлар кўп ҳолларда носоғлом муҳитда тарбия топган бўлиб чиқади. Уларнинг 20 фоизга яқини ота-онасиз, учдан бир қисми тўлиқсиз оилада (ота ёки онасиз) ўсган.

Психологларнинг фикрича вояга етмаганларни жиноят қилишга ундайдиган омиллар ҳақида гапирар экан, улар орасида болага етказилган руҳий ва жисмоний жароҳатни алоҳида таъкидлайди. «Вояга етмаганлар жиноятларининг аксарияти уларнинг ота-онадан ажралиб чиқиш жараёнида содир бўлади, яъни ўсмирларда мустақил қарор қабул қилиш жараёни бошланган даврда. Ўсмирнинг вояга етиш даври 9-12 ёш ва 12-16 ёшга

бўлинади. Шу вақтда болада ўзига ишонч ва ҳурмат шакллантирилмаса, унинг орзулари ота-она томонидан қўллаб- қувватланмаса, у ўзини ҳеч нарсага қодир эмасдек ҳис қила бошлайди. Натижада бу бола дунёга нафрат билан улғайиши мумкин.

Ота-она билан ишлаш, уларга бола парвариши ва тарбиясини ўргатиш жуда муҳим. Чунки ўсмирлар жинойтчилиги кўпинча уйдаги муҳит билан боғлиқ бўлади», – дейди рухшунослар. Вояга етмаганлар орасида ҳуқуқбузарликни бартараф этиш бўйича дастурий принципларга кўра, ўсмир болалар тарбияси ва ҳимояси билан нафақат ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари, балки оила, ижтимоий институтлар, мактаб, маҳалла ва ёшлар ташкилотлари ҳам шуғулланиши керак. Халқаро тадқиқотлар натижаларига кўра, болада ўз хатти-ҳаракати оқибатини билиш 25 ёшдан кейин тўлиқ ривожланади. Жинойт содир этган ўсмирларнинг 80 фоизида улар улғайгач ижобий характер шаклланиб, жинойт йўлини тарк этишган. Жинойтчиликка қарши курашнинг таркибий қисми бўлган вояга етмаган шахслар томонидан содир этиладиган жинойтларнинг олдини олиш ва унга йўл қўймаслик давлатнинг жинойт-ҳуқуқий йўналишдаги сиёсатида муҳим ўрин тутди. Шунинг учун ҳам бу муаммони давлат сиёсати даражасида хал этишга алоҳида эътибор қаратилган. Вояга етмаганлар содир этадиган жинойтларнинг олдини олиш тўғри маънодаги ижтимоий-сиёсий муаммодир.

Тўғри, Ўзбекистонда вояга етмаганлар содир этаётган жинойтлар умумий миқдорда камайиши кузатилаётган бўлсада, барча тоифадаги жинойтларнинг умумий миқдорида эса бу кўрсаткич ўзгармай қолаётганлигини кўриш мумкин. Демак, вояга етмаганлар содир этадиган жинойтларнинг олдини олиш муаммоси мавжуд ва уларни олдини олишда илмий-назарий тадқиқотлар олиб бориш ҳамда амалий жихатдан зарур профилактик чора-тадбирларни қўллаш бугунги куннинг талабидир. Вояга етмаганлар содир этадиган жинойтлар динамикаси умумий ҳолатининг таҳлил этишда, биринчидан, вояга етмаганлар ва ёшлар уртасида содир этиладиган жинойтларнинг ўзаро боғлиқлигига, иккинчидан, вояга етмаганлар содир этадиган жинойтларнинг криминология нуқтаи назаридан таркибига, ғаразли мақсадлари нималарга қаратилганлигига алоҳида эътибор қаратиш лозим. Вояга етмаганлар ва ёшлар ўртасида содир этиладиган жинойтларнинг ўзаро боғлиқлиги ва фарқини аниқ ифодалаш криминологияда катта аҳамиятга эга. Чунки вояга етмаганлар - 14—17 ёшлар ва 18-29 ёшдаги шахсларнинг ижтимоий-рухий ҳолатлари бир-биридан сезиларли даражада фарқ қилади. Ўз навбатида, ҳар икки гуруҳга мансуб шахслар томонидан содир

этилаётган жиноятларнинг тахлили ҳам жиноятчиликнинг умумий «манзарасини» аниқлаш ва турли хулоса чиқаришга имкон беради. Масалан, хозирги ижтимоий, икгисодий ва сиёсий ўзгаришлар жараёнида содир этилаётган барча жиноятларнинг сал кам 57% 14—29 ёшгача бўлган шахсларга тўғри келмоқда. Бу ачинарли хол, албатга, биров, жиноят оламининг «ёшариши» нафақат Ўзбекистонда, балки жахон миқёсида юзага келаётган иллат эканлигини ҳам назардан четда қолдирмаслик лозим. Шу ўринда катта ёшдаги шахсларнинг жиноят содир этиш «тажрибаси» ёшлар ўртасида ёйилишини ҳам эътиборга олиш керак. Зотан, бу муаммони ечишда криминологияда мавжуд бўлган илмий тавсиялар ва назарий хулосаларга таяниш мақсадга мувофиқдир. Криминология нуқтаи назаридан ва назарий жихатдан эътироф этилишича, вояга етмаган шахслар содир этадиган жиноятлар умумийжиноятчиликнинг бошланиш босқичидир. Ёш жихатидан бошқа турдаги жиноятчилар шахсига хос хусусиятларни мавжудлиги алохида хавфли булган вояга етмаганлар жиноятчилигини келтириб чиқаради. Вояга етмаганлар содир этадиган жиноятларнинг катта ёшдагилар томонидан содир этиладиган жиноятларга нисбатан таъсир доираси жиной тажовуз йуналишининг турларига кўра ўзгариб туриш хусусиятига эга

ХУЛОСА

Ўтказилган тадқиқот натижаларига асосланган ҳолда профилактика инспекторларининг Илгари судланган вояга етмаганлар билан ишлаш фаолиятини такомиллаштириш борасида қуйидаги таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилди.

1) Илгари судланган вояга етмаганларни ёшлари бўйича тоифаларга бўлиб, улар билан индивидуал ишлаш тизимини йўлга қўйиш;

2) Илгарт судланган вояга етмаганлар билан ишлашда ҳуқуқбузарликларнинг якка тартибдаги профилактикасида кенг фойдаланиш;

3) Илгари судланган вояга етмаганларнинг оилавий аҳволини ўрганиш ҳамда уларнинг тарбиясини мунтазам назорат қилувчи мураббийлар гуруҳини тайинлаш;

4) Илгари судланган вояга етмаганларнинг ҳуқуқий саводхонлигини ошириш бўйича, уларнинг норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан ишлаш, қидириш, уларни ўрганиш ва таҳлил қилиш бўйича амалий кўникмаларни яратиш лозим.

5) Вояга етмаганлар ва ёшларда Конституция ва қонунларга ҳурмат, ҳуқуқбузарликларга мурасасизлик руҳини шакллантириш, ҳуқуқий нигилизмга барҳам бериш.

6) Илгари судланган вояга етмаганларнинг билан ишлашда барча иаколатли даилат органлари билан самарали хпмкорликни ташкил

ФОЙДАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙҲАТИ

Раҳбарий адабиётлар :

1. Конституция, қонун, президент фармон қарорлари ва бошқа норматив ҳуқуқий ҳужжатлар.
2. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси: Ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг ўн биринчи сессиясида 1992 йил 8 декабрда қабул қилинган. – Т.: Ўзбекистон, 2021 – Б. 40
3. 2021 йил 2 апрелдаги “Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жинойтчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича кўшимча ташкилий чора тадбирлар тўғрисида” ги ПҚ-5050-сон Президент қарори
4. 2021 йил 29 ноябрдаги “Жамоат хавфсизлиги концепсиясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-27-сон Президент фармони.
5. 2017 йил 25 августдаги «Ички ишлар органлари томонидан ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириш тартиби тўғрисида» ги 191-сонли буйруғи
6. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигида 2017 йил 13 сентябрда 2930-сон билан рўйхатга олинган Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирининг 2017 йил 6 сентябрдаги 193-сонли буйруғига илова.
7. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида» ги 4947-сонли фармони.

Интернет сайтлари:

8. <http://www.lex.uz> (Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси).
9. <http://press-service.uz/uz> (Ўзбекистон Республикаси Президентининг расмий веб-сайти).
10. <http://natlib.uz> (Алишер Навоий Номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси).
11. <http://akadmvd.uz> (Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси).
12. <http://ziyonet.uz> (ZiyoNET таълим портали).
13. <http://utube.uz/ru> (Utube.uz таълим видеопортали)
14. <http://book.uz/> (Электрон адабиётлар кутубхонаси).